

Прогноз зайнятості сільського населення

М.М.МАТЮХА, аспірант

Інститут аграрної економіки

Входження економіки України у ринкові відносини зумовило значні зміни зайнятості сільського населення, які надалі поглиблюватимуться. За цих умов виникає нагальна потреба у науковому прогнозуванні можливого стану ринку праці та зайнятості селян.

Нині набули поширення короткострокові прогнози зайнятості населення, що відображаються у відповідних регіональних програмах на рівні держави, областей, районів. Застосування такого підходу має певні переваги перед галузевим прогнозуванням. Він дозволяє розрахувати очікувану кон'юнктуру ринку праці, виявити особливості, динаміку та проблеми, що виникають, а також сприяє розробці заходів щодо функціонування та регулювання інфраструктури ринку. Слід зауважити, що нам не зустрічалися перспективні розрахунки зайнятості сільського населення. Як правило, прогнози розробляються по адміністративно-територіальних одиницях в цілому або галузях господарювання. У більшості випадків вони зводяться до визначення перспективної чисельності працівників аграрного сектора як основної сфери виробництва на селі.

Основною метою нашого дослідження є оцінка перспективного стану ринку праці з урахуванням тенденцій економічного і соціального розвитку села, а також природних змін у кількісному та якісному складі трудових ресурсів. При цьому вивчається широке коло науково-технічних, економічних і соціальних аспектів, що тісно пов'язані із станом територіального ринку праці. Об'єктами таких прогнозів є зайняте у галузях виробництва та обслуговування і незайняте населення.

Прогноз зайнятості сільського населення не можна здійснювати тільки статистико-математичними методами, оскільки ринок праці динамічний та не стабільний у часі через дію багатьох факторів. Так, відбуваються кризові, стрибкоподібні зміни багатьох ринкових параметрів: попиту, пропозиції, ціни робочої сили тощо. Довгостроковий економічний розвиток визначається нестабільністю, циклічністю розвитку та періодичністю. До того ж, на відміну від країн з розвинутою ринковою економікою Україна та її територіально-адміністративні одиниці мають свою специфіку економіки. Вона виражається у більшій зайнятості населення у суспільному секторі, ніж у приватному, нераціональною структурою галузевої зайнятості, недостатнім розвитком трудових відносин. Тому нами для прогнозування зайнятості сільського населення Житомирщини використано поряд із відомими статистичними методами (екстраполяційним, нормативним, балансовим та ін.) і такі методи, прийоми дослідження, як припущення експертної оцінки щодо стану ринку праці, а також відповідні розробки різних фахівців — економістів, демографів, соціологів.

Згідно з економічною теорією, економічний цикл щодо зайнятості сільського населення проходить по чотирьох періодах: 1) кризовий (зайнятість починає скорочуватися); 2) депресія (зайнятість досягає найнижчого рівня); 3) поживлення (безробіття скорочується); 4) піднесення (повна зайнятість). Відповідно до нинішнього кризового стану розвитку економіки України і можливого стану ринку праці нами виділено два варіанти розвитку: I варіант — перехідний, що знаходиться на межі періоду депресії та поживлення. Він характеризується нарощуванням виробництва, поступовою стабілізацією рівня безробіття, проведенням земельних реформ, перерозподілом робочої сили з одних у інші галузі виробництва, зменшенням зайнятості у державних підприємствах і становленням приватного сектора, розвитком підприємництва; II варіант — кризовий, що відзначається поглибленням тенденцій, збільшенням масштабів вивільнення працівників та незбалансованою кон'юктурою ринку праці.

На основі перерахованих варіантів зроблено прогноз зайнятості сільського населення за галузями, секторами економіки. Визначено кількість безробітних та ємність фіксованого ринку праці Житомирської області. В основу прогнозування покладено метод екстраполяції — найбільш типового і поширеного способу прогнозування економічних показників. При цьому ми виходили із припущення, що виявлена тенденція зберігатиметься і надалі. Прогноз здійснювався на основі рядів динаміки, вирівняних способом найменших квадратів за формулою

$$Y_i = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2,$$

де Y_i — чисельність зайнятого сільського населення у певній (i) галузі, тис. чол.;

a_0 — вирівняна (середня) чисельність працівників для центрального року динаміки (при $t = 0$), тис. чол.;

a_1 — середній приріст (зниження) працівників за рік, тис. чол.;

a_2 — ступінь нарощування приросту (зменшення), тис. чол.;

t — фактор часу, рік.

За цією формулою враховується не тільки приріст (зниження) прогнозованої чисельності, а й ступінь її нарощування (спаду) на відміну від лінійної формули $Y_i = a_0 + a_1 \cdot t$.

При розрахунках очікуваної чисельності працівників по галузях спостерігається їх значне абсолютне зменшення (табл. 1). Причому при прогнозуванні враховувалися значні тенденції зменшення чисельності трудових ресурсів села.

Отримані результати прогнозу свідчать, що і в майбутньому через природне скорочення жителів села працездатного віку, депопуляції зменшуватиметься і зайнятість селян за двома варіантами, але різними темпами. За другим, кризовим варіантом, чисельність безробітних різко зросте. Слід звернути увагу на те, що у сфері матеріального виробництва чисельність працюючих має зменшуватися, а в нематеріальних галузях вона майже залишиться на базовому рівні. Це станеться завдяки дії стабілізаційних факторів, зокрема надання пріоритетного розвитку соціальної сфери села, що передбачається першим варіантом.

1. Прогноз чисельності сільських жителів Житомирської області, зайнятих у галузях економіки, тис. чол.

області, зайнятих у

Галузь і сфери економіки	*		I варіант		II варіант		
	2000	2005	2010		2000	2005	2010
Всього зайнято	248,8	213,6	194,4	187,6	200,1	175,5	167,2
У тому числі:							
<i>матеріальна сфера:</i>	206,5	175,4	156,1	149,5	165,7	141,3	134,6
промисловість	22,1	21,0	19,0	18,0	19,9	17,1	16,2
сільське та лісове господарство	154,5	125,6	110,8	105,9	119,2	99,7	95,3
транспорт і зв'язок	2,7	2,5	2,0	2,0	2,3	1,9	1,8
торгівля, громадське харчування, матеріально-технічне постачання, заготівля та збут	9,0	9,0	9,1	9,2	8,2	8,0	8,0
будівництво	18,1	17,2	15,0	14,2	16,0	14,5	13,2
інші галузі	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
<i>нематеріальна сфера:</i>	42,3	38,2	38,3	38,1	34,4	34,2	32,6
житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування	0,9	0,7	0,6	0,7	0,6	0,5	0,5
освіта, культура, мистецтво, наука і наукове обслуговування	27,9	28,5	29,1	29,0	25,7	26,2	25,0
охорона здоров'я, фізична культура	8,1	5,0	4,4	4,2	4,5	4,0	3,8
інші галузі	5,4	4,0	4,2	4,2	3,6	3,5	3,3

*У середньому за 1991 - 1996 рр.

Велике значення у зміні сфери зайнятості сільських жителів матимуть розширення торгівлі, заготівель і збуту сільськогосподарської продукції, що сприятиме появі на селі малих підприємств, об'єднань сільськогосподарської кооперації (табл. 2). Саме у ці підприємства можливе переливання трудових ресурсів з традиційних колективних сільськогосподарських та державних підприємств. Особливу увагу слід звернути і на подальший розвиток селянських (фермерських) господарств. Так, за I варіантом фермерство має розвиватися більш стабільними темпами, ніж за II — кризовим варіантом.

2. Прогноз зайнятості сільських жителів за формами господарств Житомирської області, тис. чол.

Вид господарств	*		I варіант		II варіант		
	2000	2005	2010		2000	2005	2010
Всього зайнято	219,8	213,6	194,4	187,6	200,1	175,5	167,2
У тому числі підприємства:							
державні	77,9	75,5	68,7	61,8	62,2	49,1	42,1
малі	-	0,8	1,0	1,3	-	-	0,1
спільні	-	0,8	1,0	1,3	-	-	0,1
споживчої кооперації	4,0	3,9	3,8	3,7	3,0	2,7	2,4
колективні сільськогосподарські	125,3	109,8	91,2	79,2	121,1	107,8	103,5
сільськогосподарської кооперації	-	2,0	2,5	3,0	-	-	0,2
селянські (фермерські) господарства	0,6	3,0	5,0	10,0	0,6	1,0	1,1
особисті підсобні господарства	12,0	17,3	20,2	25,8	13,0	14,6	17,2
дрібні приватні одноосібні господарства	-	0,5	1,0	1,5	0,2	0,3	0,5

*Базовий 1996 р.

Основним рушійним чинником, що стимулюватиме, на нашу думку, зайнятість сільського населення, буде проведення ринкових реформ у сільському господарстві:

ліквідація збиткових господарств, вирішення земельного питання. Широкого поширення набудуть різноманітні форми самозайнятості селян. Насамперед це стосується зайнятості населення в особистому підсобному господарстві, де у Житомирській області працює 8% громадян, тоді як у середньому в Україні — у 4 рази більше. Крім того, на селі можлива поява і таких видів самозайнятості, як надання ремонтних, автотранспортних, по реалізації продукції, медичних послуг, які ґрунтуватимуться на приватній власності. За будь-якого варіанта розвитку економіки відбуватиметься становлення різних форм господарювання — малих підприємств, об'єднань з перспективними видами діяльності, які користуються попитом населення, приносять дохід працюючим.

Водночас при подальшому реформуванні економіки села зменшиться попит на робочу силу і зросте рівень безробіття. Диференційні зміни у структурі і обсягах суспільного виробництва області сприятимуть поступовому усуненню диспропорцій у професійно-кваліфікаційному складі громадян. Так, очікується зменшення чисельності працівників у матеріальному виробництві та зростання їх у сфері послуг та управління. Збільшиться ємність фіксованого ринку праці за рахунок вивільнення надлишкової низькокваліфікованої робочої сили, що потребуватиме організації їх перепідготовки та перекваліфікації. Закриття збиткових підприємств, яких налічується в області значна частина, також приведе до розширення обсягу пропозиції робочої сили на ринку праці, через що також підвищиться рівень безробіття. Припускається, що перелічені тенденції відбуватимуться у всіх районах області і чисельність сільських безробітних при II (гіршому) варіанті прогнозу становитиме приблизно 3,4, а при I (кращому) варіанті — майже 2,5 тис. чол. Передбачається, що найбільша чисельність безробітних (понад 300 чол.) буде у Володар-Волинському, Новоград-Волинському та Олевському районах.

За нашими розрахунками, безробіття на фіксованому ринку праці стримуватиметься нерегламентованими видами діяльності, які поглинуть значну частину вивільнених, оскільки вони дозволяють отримувати досить високі доходи за короткий проміжок часу. Гострішою буде ситуація щодо нерегламентованої зайнятості сільських жителів за умови розвитку ринку праці за другим варіантом прогнозу.

Отже, у перспективі до 2010 р. очікується скорочення зайнятості сільського населення області. Забезпечити робочими місцями усіх, хто залишиться без роботи, буде практично неможливо. Попит на робочу силу на селі формуватиметься в основному, виходячи з наявності вакантних робочих місць, що звільнитимуться через вибуття кадрів (плинність), міграцію, природне скорочення населення. За оптимістичним прогнозом, приватні підприємства дещо задовольнять попит незайнятого населення на працю. Передбачається, що великого значення набуде самозайнятість селян, насамперед в особистих підприємствах: торгівлі, заготівлі і збуту сільськогосподарської продукції та у сфері надання побутових послуг. Розроблені прогнози сільського ринку праці є основою для удосконалення територіально-галузевого регулювання зайнятості сільського населення.

* * *